

Artikel

Ur perspektivet:

”Svenska politiker tar till kniven för att bota fattigdom”

Ett friskare släkte är målet... Ur Mjölpropagandan (1937).

Steriliseringsdebatten
1935 - 1976

Handledare: Gösta Schotte

Av Lena Avlskarl

17 december 2001

”Svenska politiker tar till kniven för att bota fattigdom”

År 1946 slog Sverige världsrekord. Inget annat land i världen steriliserade så många människor som ansågs undermåliga. Den regeringsstödda lagen gav oss rätten, att av arvs och rashygieniska skäl minimera statsnyttans utgifter. Rädslan för de rashygieniska vådorna av att sinnesslöa fortplantar sig var stor nog för att ta till ytterligheter som sterilisering. Vad vi frågar oss i dag är, hur detta kunde hända utan att någon reagerade? Och hur kunde lagen fortgå in i vår tid? Arbetet begränsar sig till tiden mellan 1935 – 1976.

Försöker vi skylla ifrån oss när vi säger att idéerna kom från Amerika. Amerikanerna skulle ha varit först ut med en lag som tillät utrensning av människor som staten inte hade nytta av. Den förklaringen ser man ofta när det skrivs om tvångssterilisering. Den förklaringen håller dock inte och måste ses som ett försök till en försäkran om att vi inte stod ensamma med ansvaret i slutändan. För att förstå varför detta hände måste vi gå längre tillbaka i tiden än så. Redan år 1686 stiftar Sverige sin första lag som har med arvsförädling att göra. Personer som lider av epilepsi förbjuds då att gifta sig. Detta är en av världens första lagar gällande ärftligt överförbara sjukdomar. Det hette att:

”Och alldenstund de mest förfarne läkare från äldsta tider varit överens om, att en rätt fallandesot fortplantas från föräldrar på barn och barnbarn, och då vi finner att det enda medlet att efter hand utrota den rätta fallandesoten är att förbjuda giftermål för de män och kvinnor, som är behäftade därmed, är det vår vilja och befallning”¹

Sverige har med andra ord en gammal tradition med vetenskaplig forskning. Som ett tydligt exempel ser vi att Carl von Linné placerar in människan i ”Systema Naturae” där han delar in människorna i olika varianter. Drömmen om att förädla människor har funnits länge. Den hänger intimt samman med de erfarenheter vi skaffat oss från djur- och växtförädling. Men det avgörande hindret har hela tiden varit synen på människan som en speciell skapelse, väsensskild från djuren. Efter hand som utvecklingsläran vann terräng kom dock gränsen mellan människa och djur att suddas ut. Man började tala om "lägre" och "högre" människoraser. Precis som djuren kom människan att delas in i olika raser med speciella karaktärsdrag. Rastillhörighet blev "i vida kretsar en helt utslagsgivande" faktor. När det gäller rasbiologin var det framförallt tre idéer som fanns i bakgrunden, olika människor har

¹ Lindquist B.,(1991), *Förädlade svenskar*, Alfabeta bokförlag, Stockholm. s. 32.

olika egenskaper, vissa egenskaper är mer värda än andra och vissa människor har sådana egenskaper att de aldrig borde ha fått komma till världen.²

Rasistiskt inspirerade våldsdåd som riktats mot olika invandrargrupper har upprört och djupt sårat många svenskar. På något sätt trodde vi oss vara förskonade från denna typ av människoförakt. Oskuldsfullt frågar vi oss hur dessa tankar kunnat få fotfäste i vårt land. Men efter att ha tagit del av de senaste årens händelser står det klart att det finns rasistiska traditioner även i vårt land, som vi ännu inte bearbetat. För att förstå att det som sker idag inte är ett plötsligt nedslag från en klarblå himmel behöver vi fördjupa våra historiska kunskaper. Den svenska folkhemstanken var inte bara en strävan mot högre materiell standard. Den närde också drömmen om en bättre människa. Socialdemokratiska partiordförande Per Albin Hansson vill att alla skall hjälpas åt för att höja standarden och levnadsvillkoren. Han vill avskaffa fattigdomen, vilket sker genom rashygienens försorg. Tyvärr leder detta till att man istället för fattigdomen avskaffar de som är fattiga. Man ser till att de undermåliga individerna som inte passar in i samhället hindras från att skaffa barn. Detta sker genom sterilisering, frivillig eller inte, med eller utan utpressning, allt på grunder av att ekonomin är styrande. Svenska rasbiologins största namn, medicinaren och psykiatrikern Herman Lundborg sammanfattar sina teser så här:

"Det föds för många barn till lågutbildade industriarbetare, judar, zigenare, tattare, sinnessjuka, sinnesslöa, asociala, sexuellt fixerade och kriminella människor. Dessa människors fortplantning måste begränsas. Svenska folket måste lära sig se till allmännyttan snarare än den personliga tillfredsställelsen, när det gäller att bilda familj."³

Men han var inte ensam. Författarparet Gunnar och Alva Myrdal arbetade hårt för att få igenom en steriliseringslag år 1935. De skrev böcker om samhällets utslagna och ansågs vara befolkningsexperter. Deras böcker hade en stor betydelse när det gällde den allmänna diskussionen. Paret resonerar i sin bok "Kris i befolkningsfrågan" om problemet i stort. När människor inte är toppvärldiga individer som klarar sin existens i samhället, bör de åtgärdas. På grund av den tekniska utvecklingen blir dessa allt fler, det kan vara så många som en femtedel av hela befolkningen. Samhället har inte råd att ha en så stor grupp av kostnadskrävande individer.⁴ Författarparet Myrdal var djupt engagerade i dessa frågor. De anlätades ofta av den Svenska regeringen som sakkunniga i befolkningsproblem. De menade att man måste tillämpa så stäng lagstiftning som möjligt för att svensk ekonomi skulle gynnas.

² Lindquist B.,(1991), *Förädlade svenskar*, Alfabetabokförlag, Stockholm. s. 23.

³Lindquist B.,(1991), *Förädlade svenskar*, Alfabetabokförlag, Stockholm. s. 39.

⁴Myrdal G, Myrdal A.,(1934), *Kris i befolkningsfrågan*, Bonniers förlag, Stockholm.

Redan 1922 förekom en motion till riksdagen om tvångssterilisering av utvecklingsstörda under hänvisning till "de rashygieniska vådorna av att sinnesslöa fortplantar sig". Motionen var undertecknad av bl a Alfred Petrén, läkare och socialdemokratisk riksdagsman. Under motionsbehandlingen utvecklade Petrén sin tankegång och ingen i riksdagen reagerade. Han hade nämligen övervägt möjligheten att avliva utvecklingsstörda barn, men funnit *ett* praktiskt hinder. Dessa "hjälplösa individer" hade dock föräldrar som tyckte om dem. Vad som kunde gälla om barnen var föräldralösa upplyste inte Petrén om⁵. År 1934 instiftas en steriliseringslag som har sin förebild i Tyskland. Det är en lag om frivillig sterilisering för de som lider av sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Det gäller även dem som kan tänkas överföra dessa åkommor till sina barn. Enligt lagen kan också rättsinkapabla individer steriliseras, för dem behövdes inget medgivande. Deras åsikt behöver inte respekteras. Många ansåg efter ett tag att den antagna lagen inte uppfyllde förhoppningarna. Efter utredningar och diskussioner antogs så småningom 1941 års lag om sterilisering. Den nya lagen skilde sig åt mot den föregående på flera sätt. Man utökade användningsområdet till att inkludera de som hade "asocialt levnadssätt", eller de som var "uppenbart olämpliga" att ta hand om sina barn. Det ingick också en medicinsk motivering av sterilisering för kvinnor i lagen. I och med dessa förändringar fanns det nu i Sverige möjlighet att genomföra en negativ eugenik. I grunden är det de ekonomiska argumenten som blir styrande och man använder sig av rådande samhälls- och människosyn och dåtidens "vetenskap" för att motivera sina ställningstaganden. För att ha råd att skapa ett bättre samhälle måste vissa kostnadskrävande individer förhindras att komma till världen.

Hur många drabbades av dessa lagar? Denna fråga har varit en av anledningarna till att debatten många gånger gått varm. Det finns än idag läkare och forskare som försöker att förringa det som hände genom att påstå att antalet varit marginellt. Forskarna Gunnar Broberg och Mattias Tydén har i början av 1990 talet kontrollerat statistik över fall som kunnat klassas in under båda dessa lagar, och som har godkänts av medicinalstyrelsen. De kom fram till att den totala siffran från 1935-1975 var 62888 stycken och av dessa var över 97% kvinnor⁶. Nu så här i efterhand kan man fråga sig hur detta vansinne kunde få fortgå. Speciellt när vi vet vad som hände under andra världskriget. Var det ingen som protesterade?

Fram till krigsutbrottet 1939 är det inte många som protesterar mot dessa ingrepp. Inte heller reageras det mot det tyska rashygieniska tänkandet, snarare tvärt om. Nazister föreläser vid

⁵ Artikel från DN av Maciej Zaremba 19970820.

⁶ Broberg G, Tydén M.,(1991), *Oönskade i folkhemmet*, Gidlunds bokförlag, Hedemora. s. 99

rasbiologiska institutet i Uppsala och används allmänt som sakkunniga medarbetare. Man tyckte förstås att tyskarna gick lite för långt, men nöjde sig med att hänvisa till ett ”brett ogillande”. 1942 kommer den första rapporten ut om förintelsen. Nu tycker man att det borde ha blivit en reaktion, men senare samma år beordrar statssekreteraren i Stockholms Socialstyrelse (vilket inte var någon mindre än Tage Erlander) att ”verkställa inventering av tattare och zigenare, som finns inom riket”. Beslutet tas i regeringen och signeras av socialminister Gustav Möller⁷. Man kan ju fråga sig vad syftet var med en sådan registrering, detta framgår inte av regeringsbeslutet. Registreringen tar fart och pågår i åtta år innan den är klar. När rasbiologerna är färdiga med sina mätningar blir resultatet att ”tattarna dessvärre är etniska svenskar” Kriget är slut och koncentrationslägren öppnas och innebörden av ”undermåliga raser” visas öppet. Året är 1945. Det är det året Sverige slår nytt rekord i tvångssterilisering med 1747 operationer. Året där på blir ännu ”bättre” ur rasreningssynpunkt man är nu uppe i 1847 operationer. Kulmen kommer 1948 då antalet når rekordhöjder med 2264 personer det året, vilket betyder sex stycken om dagen året om.

Egna tankar och funderingar.

Under arbetets gång har det dykt upp en hel del funderingar. Den främsta har väl varit hur ett sådant beteende har kunnat sopas under mattan. Det är nog inte konstigt att dagens attityd till allt främmande är som den är, när alla försöker att förtränga att vi alla hade en del i ansvaret över vad som hände. Här pratar jag i dåtid, det beror på att vi tydligen inte har lärt oss något av tidigare misstag eftersom tankeidéerna fortsätter. De kanske inte är lika men grundar sig på samma problembas. Varför kan man då fråga sig, har det varit så viktigt att förtiga denna händelse? Varför inte ta till sig och lära av de misstag som begåtts? Kan det vara så att kunskapen om vår egen delaktighet håller på att försvinna? När vi i dagens samhälle ser rasistiskt inspirerade våldsdåd låter det som om det var ett nytt fenomen. Har vi invaggats i en falsk säkerhet att just vi skulle vara förskonade från vad resten utav världen inte är. Om det är så, vilka är de då som tagit sig friheten att bestämma att just jag inte får veta hela sanningen. Eftersom vi inte fått den möjligheten att lära från tidigare misstag, uppstår det allt för ofta samma elitiska människosyn som tidigare. Vi är ju bättre än alla andra, hur ofta hörs inte det argumentet i dagens samhälle. Vi i I-länderna och ”de andra” i U-länderna. Allt med en underton av att de är sämre på ett eller annat vis.

Lena Avlskarl.

⁷ Socialstyrelsens beslutunderlag, 28 juni 1937.

Referenser

Litteratur:

Lindquist B. *Förädlade svenskar*, Alfabetabokförlag, Stockholm. 1991.

Myrdal G, Myrdal A. *Kris i befolkningsfrågan*, Bonniers förlag, Stockholm. 1934.

(Omtryck av andra upplagan finns att köpa via bokförlaget Nya Doxa i Nora, 1997)

Broberg G, Tydén M. *Oönskade i folkhemmet*, Gidlunds bokförlag, Hedemora. 1991.

Lindquist S. *Utrota varenda jävel*, Bonniers, Stockholm. 1992.

Runcis M. *Steriliseringar i folkhemmet*, Ordfront, Stockholm. 1998.

(Denna avhandling har inte används som litteratur till arbetet, handledaren Lennart Behrendtz ansåg att den ändå skulle stå med i litteraturlistan).

Övriga källor:

Artikel:

Zaremba M. Rasren i välfärden. *Dagens nyheter*, 19970820.

Socialstyrelsens beslutsunderlag gällande registrering av tattare från 19370628.

Bild:

Lindquist B. *Förädlade svenskar*, Alfabetabokförlag, Stockholm. 1991.

(Bilden kommer ursprungligen från svenska mejeriernas riksförenings tidning "Mjolkpropagandan", från 1937).